

Forebygging av uønskede hendelser på nett

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2018

Kand.nr: 284

Antall ord: 6596

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Å utarbeide en problemstilling.....	3
1.2 Problemstilling	3
1.3 Avgrensning.....	4
1.4 Metodevalg	4
1.5 Oppbygning.....	5
2.0 Metode.....	5
2.1 Teoretisk oppgave.....	5
2.2 Utvelgelse av litteratur og kildekritikk	5
2.4 Forforståelse.....	6
3.0 Teori.....	7
3.1 Kriminalitetsforebyggende politiarbeid.....	7
3.1 Sosiale medier.....	7
3.2 Digital dømmekraft.....	8
3.3 Barn og unges risikoforståelse på nett.....	9
3.4 Juridiske rammer.....	10
4.0 Drøfting.....	11
4.1 Straff som allmennprevensjon.....	11
4.2 Politiet i dialog med barn og ungdom.....	13
4.2 Politiet i dialog med foreldre.....	16
5.0 Avslutning.....	18
6.0 Litteraturliste.....	20
6.1 Selvvalgt pensum.....	23

1.0 Innledning

1.1 Å utarbeide en problemstilling

Som student ved Politihøgskolen skal man ikke ha mange timer undervisning før man presenteres for det forebyggende arbeidet og viktigheten av det. «Alle» er enig om at forebygging er bra, at politiet skal være proaktive og handle før noe skjer. Dette viktige, men vanskelig målbare arbeidet har trigget interessen min gjennom studietiden ved Politihøgskolen. Det var derfor klart for meg at bacheloroppgaven min på et eller annet vis ville ta for seg dette aspektet ved polititjenesten. Det var derimot ikke før jeg hospiterte ved forebyggende avdeling i praksisåret at jeg fikk en konkret idé til hvilket tema jeg ønsket å ta for meg. Idéen er en sammenfatning av flere erfaringer jeg gjorde meg. Først, erfaringen det var å besøke skoler og høre hvor stor del sosiale medier er av barn og unges liv. Videre, inntrykket jeg fikk gjennom anmeldte saker, av hvor inngripende deling av nakenbilder er for den fornærmede. Og til slutt en oppfatning av at unge ikke ser på digitale hendelser som straffbare og at politiet ikke kan gjøre noe med det som skjer på nett.

Utfordringene knyttet til uønskede hendelser på nett er relativt nye og kan endre seg i takt med nettbrukernes vaner. Hvilke konsekvenser slike hendelser får for den fornærmede er individuelle, men kan være alvorlige for barn og ungdom som er en særlig sårbar gruppe (Lid, 2014, s. 39). Et resultat av å bli utsatt for deling av nakenbilder kan være psykiske lidelser som angst og depresjon (Nguyen, Solberg, 2017). Sør-Trøndelag tingrett har i en dom (TSTRO-2016-66098) omtalt deling av nakenbilder som et økende samfunnsproblem. Det vil derfor være i politiets interesse å forebygge at slike uønskede hendelser finner sted.

Oppgaven tar utgangspunkt i nyere forskning og politiets etablerte forebyggende arbeid, mer presist i et sekundærforebyggende perspektiv. Formålet med oppgaven er å drøfte og belyse problemstillingen på en måte som kan gjøre foreldre og politi bedre rustet til å møte ungdom i den hensikt å forebygge uønskede hendelser på nett.

1.2 Problemstilling

Oppgaven tar utgangspunkt i følgende problemstilling: «*Hvordan kan politiet forebygge uønskede hendelser på nett?*»

1.3 Avgrensning

Den første avgrensningen er gjort med hensyn til alder. Jeg har valgt å avgrense «barn og ungdom» til personer i alderen 13 - 16 år. Dette fordi mye av forskningen som omhandler tema tar for seg denne gruppen. Aldersgruppen jeg har valgt er ikke myndige etter norsk lov, men fordi den kriminelle lavalderen i Norge er 15 år vil de eldste i gruppen kunne være strafferettslig ansvarlige. Avgrensningen i alder representerer også en brytningstid for mange unge og dekker et aldersspenn der barn og ungdom møter en rekke utfordringer knyttet til deres digitale liv.

Den andre avgrensningen jeg gjør er at oppgaven vil konsentrere seg om hvordan politiet kan bruke skolen til å forebygge uønskede hendelser på nett. Skolen som arena valgte jeg fordi den er en naturlig del av barn og unges hverdag og fordi politiet her vil treffe en stor andel av målgruppen for det forebyggende arbeidet. Jeg avgrenser derfor oppgaven mot hvordan politiets tilstedeværelse på nett kan virke forebyggende. Andre relevante samarbeidspartnere for politiet som barnevern og helsetjenester vil ikke bli omhandlet i oppgaven. Ved å velge en særlig utsatt gruppe, slik ungdom er, velger jeg en sekundærforebyggende tilnærming. Jeg vil ikke gjøre rede for andre forebyggende arbeidsmetoder som personorientert eller lokalorientert arbeid i oppgaven. Dette er gjort med tanke på oppgaven størrelse og for å besvare den valgte problemstillingen på en helhetlig måte.

Den siste avgrensningen tar for seg uønskede hendelser. Jeg vil trekke frem deling av nakenbilder som et eksempel på en uønsket hendelse som kan finne sted på nett. Andre former for uønskede hendelser på nett vil ikke bli behandlet i oppgaven. Jeg vil konsekvent bruke begrepet «nakenbilder» i denne oppgaven. Selv om uttrykk som «seksualiserte bilder» eller «intime bilder» kan være dekkende ønsker jeg å bruke nakenbilder fordi jeg opplever det som språklig klarere. Oppgaven vil ikke ta for seg barns bruk av forsvarsmekanismer eller konsekvenser og skader som kan oppstå som følge av deling av nakenbilder.

1.4 Metodevalg

Arbeidet med denne oppgaven vil bli gjort etter teoretisk metode hvor jeg benytter publisert litteratur og forskning. Jeg har kommet frem til at litteraturstudie som metode vil belyse tema og problemstillingen på en hensiktsmessig måte.

1.5 Oppbygning

Oppgaven er delt inn i innledning, metode, teori, drøfting og avslutning. Metode-delen av oppgaven vil begrunne hvorfor jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave, ta for seg utvelgelse av litteratur og min egen forforståelse. I oppgavens teori-del vil jeg presentere relevant forskning og litteratur som er egnet til å belyse problemstillingen, før jeg drøfter denne opp mot politiets muligheter til å forebygge deling av nakenbilder. Avslutningsvis vil jeg oppsummere oppgaven i korte trekk.

2.0 Metode

2.1 Teoretisk oppgave

«En metode er en fremgangsmåte, et middel for å løse problemer og komme frem til ny kunnskap» (Dalland, 2012, s. 111). Jeg har valgt å besvare problemstillingen med en teoretisk oppgave, den baserer seg derfor på allerede publisert litteratur og forskning. En empirisk oppgave om tema ville vært interessant, fordi jeg da hadde fått informasjon direkte fra ungdommene. Jeg opplevde derimot gjennom informasjonsinnhenting at det ikke var nødvendig å skape mitt eget datagrunnlag for å besvare problemstillingen. En annen utfordring med en empirisk oppgave ville vært at jeg hadde hatt et begrenset antall respondenter og at oppgaven derfor i liten grad ville vært generaliserbar. Valget falt derfor på teoretisk metode.

2.2 Utvelgelse av litteratur og kildekritikk

I starten av informasjonsinnhentingens så jeg for meg at det kunne bli en utfordring å finne tilstrekkelig med faglitteratur ettersom problematikken er relativt ny. En annen utfordring med innhenting kunne være at litteraturen som var skrevet om tema hadde blitt utdatert eller mindre relevant for oppgaven på grunn av endringer i digitale brukervaner. Jeg opplevde derimot å finne mer relevant teori og forskning enn jeg hadde trodd, og har derfor kunnet være bevisst på å benytte meg av nyere materiale. Jeg har i utvelgelsen valgt bort eldre utgivelser, særlig da undersøkelser som omhandler barn og ungdoms nettbruk. Ved innhenting av litteratur om det forebyggende arbeidet erfarte jeg at utgivelsesår ikke var av like stor betydning. Litteraturen jeg har benyttet i oppgaven er valgt i den hensikt å belyse problemstillingen og bidra til å drøfte denne på en aktuell og nyansert måte.

Jeg har brukt Internett aktivt under informasjonsinnhenting, i tillegg har Politihøgskolens bibliotek, Lovdata og pensumlitteratur vært gode kilder. Søkeord jeg har benyttet meg av har eksempelvis vært «nakenbilde», «Snapchat» og «digital dømmekraft». Faglærere har bidratt med tips til relevant forskning og tekster, politiansatte som arbeider forebyggende med ungdom har også delt sine erfaringer. Jeg har hovedsakelig forholdt meg til pensumlitteratur, kvantitative undersøkelser og publiserte rapporter. Internettsøk gir også tilgang til en rekke relevante kilder, disse har jeg vurdert noe mer kritisk da det kan være vanskeligere å kvalitetssikre dem.

2.4 Forforståelse

«Vi kan prøve å møte et fenomen så forutsetningsløst som mulig, men vi kan ikke unngå at vi har tanker om det» (Dalland, 2012, s. 117). Forforståelse er fordommer eller oppfatninger man tar med seg inn i et arbeid. Et resultat av å ikke være bevisst på sin forforståelse er at man utelukkende kan søke informasjon som bekrefter denne. (Dalland, 2012, s. 118). Min forforståelse av barn og ungdom på sosiale medier er at de tilnærmet ukritisk deler svært mye av hverdagen sin. Min oppfatning kan bunne i at jeg selv har hatt foreldre med et restriktivt syn på hva som bør deles på nett. Jeg er selv aktiv på sosiale medier og på ingen måte fremmed til hvilken plass sosiale medier har unges hverdag. Likevel kan min «fornuftige» tilnærming føre til at jeg ser på deling av nakenbilder som en konsekvens av en situasjon ungdom selv har satt seg i og at de derfor, til en viss grad, selv er ansvarlige for utfallet.

Dunkels gjengir Ely i sin doktoravhandling (2007, s. 7) og viser til at en fordel med å være kjent med miljøet man skal studere er at man kan kjenne seg komfortabel, er kjent med sjargongen og usagte regler. Likevel kan det være en ulempe at forskeren tror hun forstår hva som foregår. Jeg opplever dette som treffende for min forståelse av sosiale medier og den oppgaven jeg skal skrive. Fordi jeg selv bruker internett og sosiale medier kan jeg oppleve å «forstå hva som foregår» blant dem i aldersgruppen, uten at det nødvendigvis er riktig.

3.0 Teori

3.1 Kriminalitetsforebyggende politiarbeid

Forebyggende arbeid vil være aktuelt på mange områder og begrepet kan derfor ha ulikt innhold (Lie, 2015, s. 19). Politiloven hjemler politiets plikt til å drive forebyggende arbeid i § 1, 2. ledd jf. § 2, 1. ledd, nr. 2. Forebyggende arbeid er en av politiets primæroppgaver og påvirkes i likhet med den øvrige polititjenesten av endringer i samfunnsforhold (Lie, 2015, s. 18). Utviklingen på nett og sosiale medier kan være et eksempel på en slik endring. Justisdepartementet uttalte i 2013 at kriminalitetsforebyggende arbeid skal være en hovedprioritet for politiet og at det skal foregå i samspill med relevante samarbeidspartnere (Lie, 2015, s. 21). En erklæring som befester det politiske ønsket om et forebyggende politi. Politiet har også en lovfestet samarbeidsplikt etter politiloven § 2, nr. 6, med myndigheter og organisasjoner som berører politiets virke.

Det forebyggende begrepet rommer alle former for tiltak, primærforebygging retter seg mot alle, sekundærforebygging mot dem som står på grensen til å begå et lovbrudd og tertiærforebygging som retter seg mot den som allerede har begått et lovbrudd (Giertsen, 1994, s. 295). Som nevnt vil sekundærforebygging være mest relevant i oppgaven fordi det retter seg spesifikt mot en avgrenset gruppe. Det norske politiet har tradisjonelt arbeidet tett med skolen i forebyggende øyemed, besøk i undervisning og tilstedeværelse på foreldremøter er ikke uvanlig.

3.1 Sosiale medier

Mange vil kunne si noe om begrepet «sosiale medier», men samtidig oppleve at det kan være vanskelig å konkretisere. Hovlid beskriver sosiale medier som en sekkebetegnelse som kan brukes om mange forskjellige medier (2016, s. 141). Mens Staksrud definerer sosiale medier som *«former for elektrisk kommunikasjon hvor brukerne kan skape nettbaserte miljø for å dele informasjon, ideer, personlige meldinger, videoer og annet innhold»* (Staksrud, 2013a, s. 30). Likevel kan det trekkes frem tre kriterier som kjennetegner sosiale medier. 1) Brukeren oppretter sin egen profil, hvor innholdet skapes av brukeren selv, andre brukere og/eller av systemet. 2) Brukeren kan lage en liste over sine relasjoner på tjenesten, denne er synlig for andre brukere og man kan gå videre til andre brukeres profiler fra den. 3) Brukeren kan konsumere, produsere og/eller interagere med nyhetsstrømmer av brukergenerert innhold fra koblinger på tjenesten (Hovlid, 2016, s. 141). Sosiale medier brukes av mennesker i alle aldre, men er særlig utbredt blant ungdom. Norske ungdommer er blant de mest digitaliserte i

verden (NorSIS, 2017, s. 94). Medietilsynets rapport fra 2016 (s.54) trekker frem Facebook, Instagram og Snapchat som mest populære sosiale mediene i aldersgruppen 9-16 år.

3.2 Digital dømmekraft

Selv om barn og unge er oppvokst med moderne teknologi i hendene, betyr det ikke de har en fullstendig forståelse av hvilke konsekvenser bruken av denne kan ha. Utvikling av barns digitale kompetanse har i over ti år vært nevnt som en grunnleggende ferdighet av den norske skolen (Staksrud, 2013a, s. 38). Utdanningsdirektoratet definerer digital dømmekraft som å kunne bruke digitale verktøy, medier og ressurser på en forsvarlig måte og å ha et bevisst forhold til etisk bruk av Internett (Engen et al., 2017, s. 148). Ved å utvikle og utøve digital dømmekraft kan barn og unge være bedre rustet i møte med utfordringer på nett.

Å inneha digital dømmekraft går ut på å mestre sitt digitale liv og være kritisk og selvstendig i møte med mediene (Engen et al., 2017, s. 170). Digital dømmekraft er etiske standarder som skal fungere som normer for å beskytte åndsverk fra misbruk, personvern mot krenkelser og forhindre at digital teknologi stigmatiserer grupper eller individer (Engen et al., 2017, s. 17). Digital dømmekraft er komplekst og tar for seg de juridiske og mellommenneskelige sidene ved bruk av digitale medier (Engen et al., 2017, s. 18). Begrepet representerer ikke en ny type etikk, men tar utgangspunkt i at eksisterende etiske standarder tilpasses de situasjonene og utfordringene som oppstår som følge av sosiale medier (Engen et al., 2017, s.17).

Eksempelvis lærer foreldre sine barn hvordan de skal oppføre seg ovenfor jevnaldrende, tilsvarende må barn lære hvordan de skal og ikke skal oppføre seg på nett.

Engen et al. (2017, s. 18) trekker frem viktigheten av at de unge tilegner seg et erfaringsbasert skjønn som setter dem i stand til å ta gode avgjørelser i nye situasjoner på nett. Gjennom flere ulike faser må de unge lære seg å forholde seg til utfordringer som kan oppstå.

Grunnleggende er kunnskap om hvilke juridiske rammer som eksisterer, så må utøvere gjøre seg erfaringer, gjenkjenne situasjoner og lære å innrette seg etter uskrevne regler. Videre vil de være i stand til å vurdere situasjoner som oppstår, i lys av sine tidligere erfaringer. De overnevnte trinnene kan nås gjennom opplæring og instruksjoner. (Engen et al., 2017, s. 19-21).

danah boyd viser til fire kjennetegn som illustrerer hvordan digitale omgivelser skiller seg fra fysiske. Det som gjøres på nett blir dokumentert og lagret, «*persistence*». Innholdet i disse aktivitetene og handlingene kan kopieres «*replicability*» og spres videre «*scalability*». Internett gir også mulighet til å lete etter og søke opp innhold som tidligere er publisert «*searchability*» (Engen et al., 2017, s. 147). Videre viser boyd til at man ved digital kommunikasjon mister de visuelle signalene som er tilstede i vanlig kontakt med mennesker. Dette i kombinasjon med at en ikke alltid vet hvem som er publikum, til tross for at en er synligere enn tidligere. Hun argumenterer med at dette kan gjøre grensen mellom offentlig og privatliv uklar og at det er et behov for økende bevissthet rundt digital dømmekraft (Engen et al., 2017, s. 148).

3.3 Barn og unges risikoforståelse på nett

Selve risikobegrepet er ikke nytt, men fordi Internett kommer med nye tjenester, fører utviklingen også til nye former for risiko. Forskningsprosjektet EU kids har gjennomført empiriske studier i 25 ulike land. Et resultat av den omfattende studien er en tabell som kategoriserer ulike typer risiko på bakgrunn av barnets bidrag; som mottaker, deltaker eller utøver (Staksrud, 2013b, s. 54). Eksempelvis vil et barn etter Staksruds tabell være mottaker dersom det ser voldelig innhold på nett, deltaker dersom det opplever å bli mobbet og utøver dersom barnet deler videre et nakenbilde. Slik kan barn selv bidra til å skape risiko og potensiell skade på andre (Staksrud, 2013b, s. 62). Staksrud trekker frem at det finnes lite forskning som tar utgangspunkt i barnet som utøver (2013b, s. 54). En av utfordringene med nettbruk og sosiale medier er at barn og ungdom får en plattform hvor den enkelte etter Staksruds tabell kan være utøver.

Omgivelsene og situasjonen rundt de unge er i stor grad påvirkende for hvilke valg de tar. Eksempelvis kan jevnaldredes tilstedeværelse eller ukjente situasjoner være påvirkende faktorer. I slike situasjonene er barn mer utsatt for å ta dårligere avgjørelser enn voksne (Staksrud, 2013b, s. 74). Dunkels viser også til at barn ikke ser de samme ulempene som voksne ved bruk av Internett (2007, s. 16). Et annet funn ved barns forståelse av risiko er *optimist bias*, de ser sin egen risiko som lavere enn sammenlignbare jevnaldrende som beslutningstakere (Staksrud, 2013b, s. 74). I praksis kan det indikere en tankegang hvor barnet vet at det er en sjanse for at nakenbildet de sender deles videre, de kan være er klar over at dette har skjedd med andre, men tror likevel ikke det vil skje dem selv. Dette kan medføre at barnet utsetter seg for større risiko enn det selv er klar over.

3.4 Juridiske rammer

Juridiske rammer er opprettet for å beskytte barn både på nasjonalt og internasjonalt nivå. FNs barnekonvensjon artikkel 16 slår fast at ingen barn skal utsettes for ulovlige angrep mot sin ære eller sitt omdømme (Engen et al., 2017, s. 147). I norsk strafferett er det de samme straffebudene som dekker fysiske hendelser, som hendelser på nett. Flere strafferettsbestemmelser har derfor fått ny aktualitet som følge av samfunnets digitalisering og bruken av sosiale medier (Sunde, 2016, s. 167). Hovlid anfører at det likevel kan være ukjent for mange at reglene som omhandler offentliggjøring av private opplysninger også gjelder private brukere på sosiale medier (Hovlid, 2016, s.140). Spesielt kan dette gjøre seg gjeldende når det kommer til bildedeling. I Norge er det straffeloven § 311 som regulerer fremstillinger som seksualiserer barn. Overtredelse straffes med bot eller fengsel i inntil 3 år. Det fremgår av straffebudets 2. ledd at barn i denne sammenhengen er å anse som personer under 18 år. Særlig relevant for oppgaven er strl. § 311, 1. ledd, bokstav a som tar for seg produksjon og bokstav b som omhandler deling.

Strl. § 311, 1. ledd, a) rammer dem som «*produserer (...) fremstilling som seksualiserer barn*». Å dele et nakenbilde av en person på 15 år vil derfor kunne rammes av dette straffebudet. Etter bokstav b kan den som «*utgir, tilbyr, selger, overlater til en annen, gjør tilgjengelig (...) fremstillinger som nevnt i bokstav a*» straffes. Her kan «*gjør tilgjengelig*» trekkes frem som spesielt aktuell for oppgaven. Å gjøre tilgjengelig er et videre begrep enn å gjøre offentlig. Av rettspraksis fremgår det at noe er offentlig dersom det er egnet til å nå 20 - 30 personer, tilgjengeliggjøring omfatter derimot *enhver* form for spredning, om det så bare er til én person (Sunde, 2016, s.168). Videre sending av et nakenbilde på Snapchat vil etter loven være å gjøre tilgjengelig og derfor være en straffbar handling. Skyldkravet i strl. § 311 er uaktsomhet, hvilket betyr at en kan straffes selv om handlingen ikke er gjort med hensikt, men er i strid med kravet til forsvarlig opptreden, jf. strl. §§ 22, 23.

Tilsvarende er det også straffbart å besitte fremstillinger som seksualiserer barn, jf. Strl. § 311, 1. ledd, bokstav c. Som i praksis betyr at det er straffbart å ha nakenbilder lagret på telefonen sin uten samtykke. Annen relevant lovgivning som kan nevnes i forbindelse med deling av nakenbilder er strl. § 266, som omhandler hensynsløs atferd. Straffebudet skal beskytte mot hensynsløs, skremmende eller plagsom atferd som krenker en annens fred og kan straffes med bot eller fengsel i inntil to år.

Det finnes lite rettspraksis fra norske domstoler og EMD som tar for seg ytringer på sosiale medier, men man ser en økning i anmeldelser og søksmål på området (Hovlid, 2016, s. 140). Den europeiske menneskerettsdomstolen har uttalt at dersom en publikasjon inneholder bilder får privatlivsvernet «*particular importance*» (Staksrud, 2013a). Hvilket understreker hvor inngripende det kan være for en person å få delt nakenbilder. I en sak hvor bilder av unge kvinner var lagret fra sosiale medier og delt videre uten at kvinnene kjente til dette uttalte Høyesterett følgende «*Det er svært vanskelig å få slettet bilder fra nettet, og den manglende kontrollen med hvor bildene kan befinne seg, kan gjøre dette til en nærmest livsvarig krenkelse for de berørte*» (HR-2016-2263, avsnitt 19). I en annen avgjørelse sa Høyesterett at «*spredning av bilder og filmer med krenkende innhold på Internett og i sosiale media synes å være et betydelig problem, ikke minst i ungdomsmiljøer. Det er en stor integritetskrenkelse at bilder av denne karakter blir spredt*» (HR-2017-1245-A, avsnitt 20).

Høyesterett viser med uttalelsene at retten ser alvoret i slike saker og anerkjenner belastningen det er for dem som blir utsatt for denne typen lovbrudd. Til tross for at det til nå er få rettsavgjørelser på området, viser rettspraksis at det eksisterende lovverket har evne til å håndtere tilfeller hvor det straffbare forholdet har skjedd på nett.

4.0 Drøfting

4.1 Straff som allmennprevensjon

Bruken av straff i det norske samfunnet kan begrunnes i enten individualprevensjon, som retter seg konkret mot gjerningspersonen eller allmennprevensjon, som skal hindre at folk flest begår straffbare handlinger (Nymo, 2015, s. 291-294). Teorien om allmennprevensjon tilhører de relative straffeteorierne som begrunner straff med den nytten den har for å bekjempe fremtidig kriminalitet (Nymo, 2015, s. 290). I proposisjonen til den nye straffeloven av 2005 understrekes det også at «*straffens formål er å styre atferd i fremtiden*» hvilket er i samsvar med de relative teoriene (Nymo, 2015, s. 288). Sett i lys av oppgavens problemstilling kan straff for deling av nakenbilder begrunnes i å avskrekke «folk flest» fra å i fremtiden dele eller oppbevare slike bilder.

Filosofen Jeremy Bentham hevder at mennesket er styrt av herrene «pain» og «pleasure» og at mennesket tar valg for å unngå smerten og øke gleden. Basert på Benthams teori har man bygget troen på at straffetrussel vil få mennesker til å avstå fra kriminelle handlinger (Nymo, 2015, s. 291). Hauge gjengir Becker i sin tekst *Den rasjonelle lovbrøyer* og skriver at også lovbrøyerere er rasjonelle aktører (2001, s. 130). At et lovbrudd blir resultatet dersom fordelene i lovbrøyerens øyne er større enn ulempene (Hauge, 2001, s. 130). Straff trekkes frem som den viktigste kostnad for lovbruddet fra lovbrøyerens ståsted. Straffen og risikoen for å pådra seg den, må derfor være slik at den oppveier nytten lovbruddet gir (Hauge, 2001, s. 131). Nettopp fordi straff vil være den viktigste kostnaden for lovbruddet er det essensielt at det er kjent for befolkningen at en gitt handling kan medføre straff. For at en potensiell lovbrøyer skal avstå fra å dele nakenbilder må det derfor være kjent for personen at handlingen er belagt med straff og at straffen kan bli en reell konsekvens. At unge i dag ikke opplever straff som en reell konsekvens av å dele nakenbilder kan være medvirkende til at flere velger å dele slike bilder selv om de vet at det er ulovlig.

Som nevnt innledningsvis hadde jeg under praksisåret mitt et inntrykk av at barn og ungdom ikke anså hendelser på nett som ulovlige på lik linje med det som skjer fysisk. For barn og ungdom kan deling av nakenbilder derfor være fristende hvis de ikke tror at det vil få konsekvenser i form av straff. Her kan det trekkes en parallell til fildeling på nett. I Ungdata sin undersøkelse svarer 29 % av ungdomsskoleelever at de har vært med på å laste ned eller kopiere filer ulovlig fra nett (2016, s. 95). Funnet kan indikere en tilbøyelighet til å begå handlinger man vet er ulovlig, fordi man ikke forventer å bli straffet eller at straffetrusselen anses som lav. Dette til tross for at ungdom begår mindre kriminalitet enn tidligere (Amundsen, 2017). Dersom politiet skal lykkes i å forebygge deling av nakenbilder må det formidles til barn og unge at handlingen ikke bare er et lovbrudd, men at det også får straffbare følger. Dette kan politiet gjøre gjennom informasjon om gjeldende lovverk for deling av nakenbilder og påpeke at politiet ser alvorlig på slike lovbrudd. Politiet kan bruke henvisninger til rettsavgjørelser for å gjøre informasjonen mer håndgripelig og dermed komme med en motvekt til «lovløsheten» de unge kan oppleve at eksisterer på nett.

I en slik sammenheng kan straff for deling av nakenbilder være godt egnet til å virke allmennpreventivt. Rettspraksis viser at retten legger til grunn et allmennpreventivt hensyn ved straffeutmåling i saker som omhandler bildedeling på nett. «*Problemstillingen med spredning av slike bilder er antakelig mest aktuell i ungdomsmiljøer, og av allmennpreventive*

grunner er det viktig å gi et klart signal om at samfunnet ser alvorlig på slike skadelige handlinger» (LB-2016-197003). En formidling av denne informasjonen til barn og ungdom vil kunne bidra til å vise at deling av nakenbilder faktisk får strafferettslige konsekvenser, og bidra til at terskelen for å sende og dele nakenbilder heves.

Unge kan oppleve veien til politianmeldelse som vanskeligere enn voksne. For mange kan det første steget være å informere sine egne foreldre. Selv etter at den unge og foreldrene har kontaktet politiet er det ingen selvfølge at de ønsker gjerningspersonen tiltalt. Politiet kan kontaktes i forbindelse med deling av nakenbilder fordi den unge og foreldrene har behov for råd og veiledning i en fortvilet situasjon. Det finnes eksempler på at den fornærmede ikke ønsker å ta saken til retten, fordi det oppleves som en ytterligere belastning. I slike tilfeller kan det være en lettelse for fornærmede å bli gjort kjent med at politiet kan innkalle gjerningspersonen til bekymringssamtale, eller videresende saken til konfliktrådet. Saken kan altså behandles utenfor straffesystemet. Dersom politiet informerer om denne muligheten kan det føre til at terskelen for å ta kontakt senkes og at flere som har vært utsatt for bildedeling velger å snakke med politiet.

Selv om alternative reaksjoner til straff kan være en del av offerets gjenopprettende prosess og føre til at flere kontakter politiet, kan det også ha en annen utilsiktet konsekvens. Dersom det reageres med bekymringssamtaler og behandling i konfliktråd fra politiets side, fordi dette for offeret fremstår som en lempeligere løsning, vil det kunne redusere antall anmeldelser som omhandler deling av nakenbilder. Færre tiltaler og dommer vil igjen kunne svekke den allmennpreventive effekten. Derfor kan politiet måtte utøve varsomhet i bruken av konfliktråd og bekymringssamtaler som reaksjoner på deling av nakenbilder når gjerningspersonen er over den kriminelle lavalder. Det er likevel viktig å påpeke at behovet for allmennpreventiv rettspraksis ikke kan gå på bekostning av unge mennesker i en sårbar posisjon.

4.2 Politiet i dialog med barn og ungdom

At de fleste unge har tilgang til internett og sosiale medier er ingen overraskelse.

Medietilsynets undersøkelse viser at hele 97 % i aldersgruppen 15-16 år har tilgang til mobiltelefon, 85 % i samme aldersgruppe oppgir at de har tilgang til PC/Mac og nettbrett (Barn og medier, 2016, s. 14). Undersøkelsen gir et godt bilde av hvor tilgjengelige og tilstede de unge er på nett. I aldersgruppen 15-16 år har omtrent halvparten av de spurte sendt eller lagt ut ting de angret på (Barn og medier, 2016, s. 63). Hvilket kan indikere at en stor del av

de unge ikke innehar tilstrekkelig erfaring til å gjøre gode vurderinger før de handler på nett. Hvilket understreker viktigheten av at barn og ungdom utvikler digital dømmekraft.

Nettopp fordi digital dømmekraft er en evne man kan lære seg, er det relevant i et forebyggende perspektiv. Umodenhet og manglende erfaring gjør at barn og unge er ekstra utsatt ved bruk av Internett og sosiale medier (Engen et al., 2017, s. 23). Det er en krevende oppgave å veilede barn og unge i utviklingen av digital dømmekraft. Veilederne må ha kjennskap til tekniske, sosiale og juridiske aspekter ved bruken av Internett (Engen et al., 2017, s. 23). Foreldre kan vegre seg for å innta rollen som veileder på nett og i sosiale medier fordi de ikke opplever å inneha nok kompetanse eller behersker plattformene de unge benytter.

Barn og ungdom oppgir likevel i stor grad at de helst vil lære om trygg og sikker nettbruk fra skolen og foreldre, mens bare 12% av guttene og 15% av jentene svarer at de ønsker å lære av myndigheter, deriblant politi (Barn og medier, 2016, s. 73-75). Hvilket viser hvor sentrale foreldrene er ved læring og oppdragelse, også på nett. At bare en liten del av de spurte svarer at de ønsker å lære om nettbruk av politiet kan være naturlig med tanke på at den spurte aldersgruppen har lite kontakt med politiet, og at de viktigste voksenpersonene i livet på dette stadiet ofte er foreldre. Det politiet kan gjøre for de unge er å være tydelige i sin kommunikasjon, ta opp relevante problemstillinger for barn og ungdom og legge til rette for videre dialog med de unge.

Å bruke skolen som arena for dette forebyggende arbeidet kan være nyttig fordi skolen allerede er en viktig sosialiseringarena. «*Sosiale ferdigheter må innøves i de miljø, situasjoner og med de personer hvor ferdigheten skal vises*» (Lie, 2015, s. 85). Når politiet er på besøk er det likevel viktig å huske at skolen er en undervisningsarena og i utgangspunktet ikke en kriminalitetsforebyggende arena (Lie, 2015). Politibetjentene som snakker med ungdommene bør derfor inneha en rolle som motivatorer og veiledere heller enn å være instruerende ovenfor de unge. Tilnærmingen politibetjentene velger kan i ytterste konsekvens være avgjørende for om en ungdom velger å melde fra til politiet om et lovbrudd. En bør derfor avstå fra å være moraliserende og fordømme dem som sender nakenbilder, men heller formidle at de unge kan ta kontakt med politiet selv om de opplever at de har gjort noe dumt på nett.

I medietilsynets undersøkelse ble deltakerne også spurt hvilke sosiale medier de bruker. 80% oppga Snapchat, en andel som øker med alder (Barn og medier, 2016, s. 54). Gjennom Snapchat-applikasjonen kan brukerne sende avgårde bilder på bare noen sekunder. Det er en faktor som kan bidra til at barn og ungdom ikke gjør tilstrekkelige vurderinger og overveielser før de trykker send. I samme undersøkelse oppgir en av ti jenter i alderen 13-16 år å ha sendt nakenbilder av seg selv. Hver fjerde jente oppgir også å ha følt seg presset til å sende nakenbilder, i motsetning til guttene hvor nærmest ingen oppgir dette (Barn og medier, 2016, s. 8). Blant jentene var det mest vanlig å sende til kjæreste, 65 %, mens bare 35 % av guttene svarte det samme. (Barn og medier, 2016, s. 62). At jenter i større grad sender nakenbilder til andre enn kjæresten kan være en medvirkende faktor til økt risiko, ved at sender og mottaker ikke nødvendigvis står i et gjensidig tillitsforhold. Paradoksalt nok oppfatter jenter risiko ved bruk av nettbaserte aktiviteter, deriblant sosiale medier, som høyere enn gutter (NorSIS, 2017 s. 75). Det er derfor interessant at jenter i større grad enn gutter likevel velger å sende nakenbilder. Årsakene kan være mange og sammensatte, men det kan tenkes at det er en sammenheng til hvilket press unge jenter utsettes for i dag.

En risiko man løper ved å dele informasjon på nett er at materialet blir utsatt for dekontekstualisering. Det betyr at opplysningen, i dette tilfellet nakenbildet, brukes i en annen sammenheng enn den opprinnelige (Sunde, 2016, s. 172). Slik kan et bilde som var ment for en enkelt person, eller tatt i en spesiell sammenheng ende opp i en helt annen setting, eksempelvis pornografiske nettsider. Dette kan oppleves særlig belastende og krenkende for den som får sine bilder delt. Slettmeg.no er en råd- og veiledningstjeneste for dem som blir utsatt for krenkelser på nett. Slettmeg.no kan bidra til å hindre at opplysninger og bilder er søkbare, men kan ikke fjerne innhold fra nettet (Sunde, 2016, s. 170). Nakenbilder vil derfor fortsatt kunne lagres, deles og spres videre når de først har havnet på nett. (Sunde, 2016, s. 147). Ved at bilder ikke kan fjernes vil de fortsatt eksistere på nett og kan derfor dukke opp igjen med jevne mellomrom. Høyesterett har omtalt dette som en «*livsvarig krenkelse*» (HR-2001-1545).

Jenter er noe overrepresentert hos slettmeg.no, 61 % av dem som tar kontakt er kvinner. Skjevhet i henvendelsene fra kjønn kan skyldes at kvinner er mer utsatt for seksuelle krenkelser (NRK, 2017), men kan også indikere at gutter og menn har en høyere terskel for å søke hjelp (NorSIS, s. 30). Selv om jenter er overrepresentert hos slettmeg.no er deling av nakenbilder en problemstilling som angår begge kjønn. Likevel kan det å bli utsatt for

billedeling utarte seg forskjellig. Dette fremkommer i en dom fra Asker og Bærum tingrett hvor den fornærmede jenten forklarte at nakenbildet var en stor belastning for henne. Gutten som var avbildet hadde ikke opplevd tilsvarende, retten uttalte da følgende «*Det er dessverre grunn til å tro at hvilken sosial fordømmelse man utsettes for etter visning av et slikt bilde ofte avhenger av hvilket kjønn man tilhører*» (TAHER-2016-136649). Dette kan være et sentralt budskap for politiet å formidle til det unge publikumet man har ved skolebesøk. Videre kan det være en viktig presisering å få frem at samtykke til å la seg avbilde ikke er å anse som samtykke til publisering (Sunde, 2016, s. 172). Ved å klargjøre dette kan politiet bidra til at jenter som føler skam eller opplever delingen av nakenbildet som selvforskyldt, fordi de selv har tatt bildet eller samtykket til det, kanskje velger å kontakte politiet. En klargjøring vil også gi personer som har delt, eller oppbevarer nakenbilder en unnskyldning mindre å gjemme seg bak, fordi de får vite at selv om bildet er tatt med samtykke er det ikke et samtykke til videre deling.

Deling av nakenbilder har den seneste tiden også fått oppmerksomhet i nasjonale medier. I den populære ungdomsserien SKAM blir en av hovedkarakterene avbildet naken etter en fest hvor hun var overstadig beruset. Hun får senere tilsendt nakenbildet av personen som tok det og han truer henne med å dele det videre. Hun anmelder saken og konfronterer han med straffelovens nåværende § 311 og presiserer at handlingen er ulovlig fordi bildet er tatt uten samtykke og fordi han uten samtykke oppbevarer bildet på telefonen sin. Stor oppmerksomhet fikk også saken hvor håndballspiller Nora Mørk sine stjalne nakenbilder ble spredt på nett. Dette er eksempler som kan bidra til å informere og opplyse ungdom om at deling av nakenbilder er svært inngripende for den avbildede og at deling kan medføre straffeansvar.

4.2 Politiet i dialog med foreldre

Å være foreldre til barn og ungdom i dag kan være en utfordring, særlig for en generasjon som ikke har vokst opp i en hverdag preget av digitale tjenester. Det kan oppleves som utrygt at ens barn tilbringer mye tid på nett, på plattformer en selv ikke har kjennskap til. Barn og ungdom er vokst opp som digitale innbyggere og skiller derfor ikke mellom digital og fysisk verden på samme måte som voksne gjør (NorSIS, 2017, s. 8). En mulig årsak til det kan være at digital kommunikasjon er en betydelig del av deres kontakt med jevnaldrende. Et annet trekk ved barn og ungdoms nettbruk som skiller seg fra voksne er at de unge i større grad benytter seg av lukkede grupper og at de deler informasjon med utvalgte personer i motsetning til voksne som i større grad deler med alle (NorSIS, 2017, s. 30). Dette i

kombinasjon med at de unge kan ha flere profiler, eksempelvis en offentlig og en privat, på samme sosiale medium, kan vanskeliggjøre foreldrenes rolle som oppdragere på nett.

Kripos sin nettpatrulje sammenligner i en video på Facebook å sende barn ut i høstmørket uten refleks og kunnskap om trafikkreglene med å la barn benytte teknologi de kanskje forstår, men uten å snakke med dem om grensesetting (Politiets nettpatrulje - Kripos 15.12.17). Kripos oppfordrer også foreldre til å være tilstede på de samme mediene som barna deres er. Fordi man da kan ha tilsyn med hva barnet deler og hvem det deles med. Haddon viser til at 48 % av foreldre er i nærheten av barnet når det bruker sosiale medier (2012, s. 9). Det kan tenkes at bare å være tilstede kan ha en forbyggende effekt, fordi den unge da opplever forelderens nærvær som retningsgivende for hvilke handlinger man gjør på nett.

En faktor som vanskeliggjør tilstedeværelsen for foreldre mens barn og ungdom bruker Internett er det Haddon refererer til som «bedroom culture» hvor unge bruker mer tid preget av sosiale medier på sitt eget rom (Haddon, 2012, s. 4). Et slikt brukermønster i kombinasjon med at mange unge bruker smarttelefoner eller nettbrett gjør det vanskeligere for foreldre å ha tilsyn med hva barna deres faktisk gjør (Haddon, 2012, s.5). Også Unicefs rapport *Children in a Digital World* peker på smarttelefoner som en årsak til fremveksten av «bedroom culture» (2017, s.1). Foreldre kan derfor ha utfordringer med å kontrollere om barna overholder eventuelle restriksjoner under nettbruk.

EU-kids studien viser at aldersgruppen 9-12 år har langt flere restriksjoner for bruk enn gruppen 13-16 år. Haddon skriver at noen av tallene for ungdom i alderen 13-16 er ganske lave, for eksempel snakker bare 21 % av foreldre med deres 13-16 år gamle barn om regler for bruk av direkte meldinger/chat (Haddon, 2012, s. 12). Dette kan indikere at foreldre er tettere på i sin kontroll når barna er relativt nye brukere på nett og sosiale medier, men at barna i større grad blir overlatt til seg selv når de er noe eldre. Fraværet av kontroll blant de eldre i undersøkelsen kan være et resultat av at foreldre ønsker å respektere sine barns privatliv på nett (Haddon, 2012, s. 13). En fare ved denne tilnærmingen kan være at ungdommen opplever en uuttalt forventning fra foreldrene om at de nå klarer seg på nett på egenhånd, og at de derfor kan oppleve en høyere terskel for å spørre om hjelp dersom de skulle oppleve uønskede hendelser.

Et av spørsmålene i studien EU-kids online omhandler hvilke regler foreldre gir barna sine. 85 % av alle foreldre har regler om at de unge ikke må dele personlig informasjon med andre på nett, mens bare 38 % har regler om bruk av direktemeldinger/chat. Sunde trekker frem norske barn som spesielle i internasjonal sammenheng, ved at det er stor medietilgang, men liten grad av foreldrekontroll (Engen et al., 2017, s. 155). Foreldremøter kan være en god arena for politiet til å minne foreldrene på å fortsette dialogen de har med barna sine. I tillegg til å øke den uformelle sosiale kontrollen rundt barna kan politiet få informasjon om hvilke utfordringer den aktuelle skolen har (Lie, 2017, s. 88). Særlig kan en påminnelse om å vedlikeholde oppfølgingen av de eldre barna, snakke om kommunikasjon i lukkede grupper og å være tilstede mens barnet bruker Internett være relevant.

Av medietilsynet sin rapport (Barn og medier, 2016) fremkommer det at skolen er en viktig arena for å lære om trygg og sikker bruk av medier. Blant barn og unge i aldersgruppen 9-16 år svarer 78 % at de har lært om dette på skolen, deretter svarer nær 60 % at de har lært av mor eller far (NorSIS, 2017, s.26). Dette understreker den viktige rollen skolen har som arena for det forebyggende arbeidet. Et resultat av at politiets arbeid med digital dømmekraft og sosiale medier skjer på skolen er at politi, lærere og foresatte kan få en felles forståelse av hvordan man skal forholde seg til barn og ungdoms atferd på nett. Dette kan føre til at de unge får klarere retningslinjer fra sine nærmeste voksne, som igjen kan føre til at de er tryggere på hvordan de skal opptre på nett og hvordan de skal handle dersom de opplever uønskede hendelser.

5.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i politiets etablerte forebyggende arbeid og brukt nyere forskning og litteratur for å drøfte og belyse hvordan politiet kan forebygge uønskede hendelser på nett. Skolen som arena er godt egnet fordi politiet vil treffe et flertall av dem som er i målgruppen. Det ble imidlertid fort klart for meg at å forebygge deling av nakenbilder ikke er en oppgave politiet kan gjøre aleine. En viktig ressurs for politiet er foreldrene. Gjennom dialog og informasjon kan politiet «spille foreldrene gode» og forsterke deres rolle som oppdrager, også på nett.

Det er av betydning at informasjonen politiet legger frem for ungdommen er egnet til å nå aldersgruppen. Slik at de forstår hvilke strafferettslige konsekvenser deling av nakenbilder kan få og hvor inngripende det oppleves for den som utsettes for bildedeling. Selv om politiet i samarbeid med foresatte formidler informasjon om at deling av nakenbilder på nett er straffbart, er det lite realistisk å tro at slik deling vil opphøre fullstendig. Det er derfor viktig å understreke at dersom ens barn har havnet i en uønsket situasjon på nett, kan de ta kontakt med sine foreldre eller en annen trygg voksenperson. I verste fall kan en moraliserende tilnærming føre til at barn og ungdom som utsettes for uønskede hendelser på nett ikke søker hjelp.

6.0 Litteraturliste

Amundsen, B. (2017, 12. juli) *Kriminaliteten nesten halvert blant ungdom – mer enn doblet blant eldre*. Forskning.no. Hentet fra: <https://forskning.no/samfunn-barn-og-ungdom-kriminalitet-samfunnskunnskap/2017/07/kriminaliteten-nesten-halvert-blant>

Dalland, O. (2012). Metode- og oppgaveskriving for studenter, kap. 7. *Gyldendal Norsk Forlag*

Dunkels, E. (2007). *Bridgeing the Distance – Children's Strategies on the Internet* (doktorgradsavhandling). Umeå universitet, Umeå.

Engen, B. K., Giæver, T. H. & Mifsund, L. (2017). *Digital dømmekraft*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Giertsen, H. (1994). Forebygging av kriminalitet: Altfor bredt og altfor smalt. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 81 (3)

Haddon, L. (2012). I Loos, E., Haddon, L., Mante-Meijer, E. *Parental mediation of internet use: evaluating family relationships..* Farnham UK: Ashgate

Hauge, R. (2001). *Kriminalitetens årsaker: Utsnitt av kriminalitetens historie*. Oslo: Universitetsforlaget

Hovlid, E. L. (2016). Krenkelser ved offentliggjøring av private opplysninger og bilder på sosiale medier. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, vol. 129, 2-3/2016, 138-175. DOI: 10.18261/issn.1504-3096-2016-02-03-02. Hentet fra: https://idunn.no/trf/2016/02-03/krenkelser_ved_offentliggjøring_av_private_opplysninger_og

HR-2016-2263

Norges Høyesterett, dato 2016-11-03

HR-2017-1245-A

Norges Høyesterett, dato 2017-06-26

HR-2001-1545-Rt-2002-1187

Norges Høyesterett, dato 2002-10-09

Kripos (2017), Politiets nettpatrolje - Kripos, 02.03.18. Hentet fra:

https://www.facebook.com/nettpolitiet/?hc_ref=ARQihydM_x3TZWNJZyiz2av9piatpTDZ1ODZ9kMNU_GGnTnRhk-JPJxx1VWVvLUVag&fref=nf

LB-2016-197003

Borgarting lagmannsrett, dato 2017-04-21

Lie, M. E. (2015). *I forkant, kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lid, S. (2016). Ungdom og straff på 2000-tallet – nye praksiser, kjente dilemmaer. *Sosiologi i dag*, vol 46, nr 3-4 s 38-36. Hentet fra: <https://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1298>

Medietilsynet. (2016). *Barn og medier 2016. 9 – 16-åringers bruk og opplevelser av medier*. Hentet fra: https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2016_barnogmedier.pdf (88 s.)

Medietilsynet. (2016). *Foreldre om barn & medier 2016. Foreldres syn på barn og unges bruk og opplevelser av medier*. Hentet fra: https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2016_barnogmedier_foreldre.pdf

Nguyen, L., Solberg, P. H. (2017, 29. September). I terapi etter å ha sendt nakenbilder *Norsk rikskringkasting AS*. Hentet fra <https://www.nrk.no/buskerud/i-terapi-etter-a-ha-sendt-nakenbilder-1.13709931>

Norsk senter for informasjonssikring, NorSIS. (2017). *Ungdom og digital sikkerhetskultur*. Hentet fra: https://norsis.no/wp-content/uploads/2017/08/Ungdom_og_digital_sikkerhetskultur_web.pdf (112 s.)

NRK (2017). *Rapport: seksuell trakassering utbredt blant ungdom*. Hentet 02.03.18, fra:

https://www.nrk.no/norge/rapport_-seksuell-trakassering-utbredt-blant-ungdom-1.13816837

Nymo, K. (2015). Hvorfor straffer vi – egentlig? *Tidsskrift for strafferett*, 2(3), 288-315.

Hentet fra: https://idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2015/03/hvorfor_straffer_vi_egentlig

Politiloven. Lov om politiet, 4. august 1995 nr. 53. Hentet fra:

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1995-08-04-53?searchResultContext=1811>

Staksrud, E. (2013b). *Children in the Online World. Risk Regulation, Rights*. New York: Routhledge

Staksrud, E. (2013a). *Digital mobbing*. Oslo: Kommuneforlaget.

Straffeloven. Lov om straff, 20. mai 2005 nr. 28. Hentet fra:

<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2005-05-20-28?searchResultContext=1170>

Sunde, I. M. (2016). *Datakriminalitet, en fremstilling av strafferettslige regler om datakriminalitet*. Bergen: Fagbokforlaget.

TAHER-2016-136649

Asker og Bærum tingrett, dato 2016-10-26

TSTRO-2016-66098

Sør-Trøndelag tingrett, dato 2016-05-13

Ungdata (2016). *Ungdata 2016, Nasjonale resultater*. Hentet fra: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2016/Ungdata-2016.-Nasjonale-resultater>

Unicef. (2017). *The state of the world's children 2017. Children in a Digital World*. Hentet fra: https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf

6.1 Selvvalgt pensum

Engen, B. K., Giæver, T. H. & Mifsund, L. (2017). *Digital dømmekraft*. Oslo: Gyldendal Akademisk (155 s.)

Haddon, L. (2012). I Loos, E., Haddon, L., Mante-Meijer, E. *Parental mediation of internet use: evaluating family relationships..* Farnham UK: Ashgate. (28 s.)

Staksrud, E. (2013b). *Children in the Online World. Risk Regulation, Rights*. New York: Routhledge. (252 s.)

Staksrud, E. (2013a). *Digital mobbing*. Oslo: Kommuneforlaget. (174 s.)

Totalt 609 sider.